

rijkste blijkt te zijn: de omgang met het bodemarchief als ons geheugen. De auteur is zeer kritisch maar schopt niet wild om zich heen en strooit geen verwijten rond. Hij poneert wel de nodige prikkelende stellingen: collectievorming is bijvoorbeeld een gesublimeerd soort hebzucht. Er spreekt uit zijn boek echter waardering voor de noeste arbeid van de wetenschappers en hun soms zeer originele aanpak van problemen. Er worden evenmin individuele schuldigen aangewezen. De schuldigen zijn wij allen, die niet genoeg geld overhebben voor het bewaren van de schatten die zich in onze bodem bevinden. Als dat aan onwetendheid ligt, kan het niet anders zijn dan dat dit boek daar verandering in zal brengen.

Joke Batink

E. S. C. Erkelens-Buttinger, e. a., ed., *De kerk en de Nederlanden. Archieven, instellingen, samenleving. Aangeboden aan prof. dr. C. Dekker bij zijn afscheid als rijksarchivaris en als hoogleraar in de archiefwetenschap alsmede de paleografie van de 14e tot en met de 17e eeuw aan de Universiteit van Amsterdam* (Hilversum: Verloren, 1997, 415 blz., f67,-, ISBN 90 6550 558 X).

De titel van de bundel maakt de voorliefde en de preoccupatie van de scheidende functionaris duidelijk, zoals die ook werd gedemonstreerd door zijn afscheidscollege over 'Contra-reformatie en traditionalisme; tegenstellingen in de hoge geestelijkheid in de zestiende eeuw', waarvan de tekst na het ten geleide van Peter Henderikx als eerste bijdrage is afgedrukt. Daarop volgen chronologisch gerangschikt twintig van de eenentwintig door drieëntwintig auteurs geschonken opstellen; het eenentwintigste en afsluitende opstel omspannt tien eeuwen archiefbestand van de zogenaamde koningsoorkonde van Otto I (950-966) tot en met de huidige elektronisch gevormde documenten. De bundel wordt afgesloten met een overzicht van Dekkers publicaties (verzorgd door Sigrid Krijger-de Grave), gevolgd door een beknopt curriculum en twee afzonderlijke indices op persoons- en plaatsnamen.

De opstellen zijn van de hand van een bont gezelschap auteurs, verenigd door hun verstandhouding met Dekker. Tot de groep behoren twee Belgen, A. Verhulst en R. Baetens, beiden de belichaming van Dekkers Gentse connectie, door Baetens even persoonlijk aangeroerd. De bundel biedt zicht op een rijk gevarieerd palet onderwerpen — waarvan zestien de Middeleeuwen betreffen — lopende van een beschouwing over de verhouding tussen de beide beroemde kerken (en kapitels) van Maastricht in de vroege Middeleeuwen (P. H. D. Leupen) — met als slotsom dat de Sint-Servaas als bisschoppelijke residentie en grafkerk en de Onze Lieve Vrouwe als kathedraal had gefunctioneerd — tot en met de archieftheoretische kernpunten van wat Dekker zelf bestempelde als de 'bijbel der archivarissen', de in 1898 vervaardigde *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven* (F. C. J. Ketelaar).

C. J. C. Broer en M. W. J. de Bruijn belichten de betekenis en de aard van het optreden van Bonifatius aangaande de Utrechtse kerk. A. Verhulst geeft een exposé over de oudste geschiedenis van Ieper. C. L. Verkerk behandelt het ontstaan en de implicaties van de Sint Boverering in Holland en dan met name in Haarlem. P. A. Henderikx laat eens te meer zijn licht op het Maas-Merwedegebied schijnen, dit keer vanuit het perspectief van de Utrechtse bisschoppen in de elfde en twaalfde eeuw. Ook H. van der Linden bestrijkt vertrouwd terrein: het ontstaan van de dertiende penning in Abcoude en omgeving, een 'heikel' rechtshistorisch onderwerp, actueel ingevolge de afschaffing van het naastingsrecht per 1 januari 1985. Johanna Maria van Winter varieert op een harentwege evenzeer bekend thema: johannieters en hun archieven, een besogne die onlangs resulteerde in een omvangrijke bronnenpublicatie: *Sources*

concerning the hospitallers of St. John in the Netherlands, 14th-18th centuries (Leiden/Boston, 1998). C. A. van Kalveen vestigt de aandacht op de vijf jufferen- of ridderschapsconventen in en rond Utrecht, met inbegrip van hun geprotestantiseerde existentie tot omstreeks 1797. Bram van den Hoven van Genderen treedt op grond van de administratieve bescheiden van het Utrechtse kapittel van Sint-Salvator (Oudmunster) in discussie met de meester. S. Maarschalckerweerd-Dechamps en Ph. Maarschalckerweerd presenteren het obituarium van het Zuid-Bevelandse in 1530 overstromde en enige jaren later verlaten Monster. Carla de Gloppe-Zuiderland bespreekt vervolgens het oudste bewaard gebleven register van de Utrechtse officialiteit waaruit blijkt dat verreweg de meeste zaken *ratione personae* noch *ratione materiae* bij de officialiteit thuis hoorden. Wijlen J. E. A. L. Struick biedt in zijn bijdrage over de Utrechtse volksdevoties een inventarisatie van broederschappen in de stad, gevolgd door de inventarisatie daarvan ten plattelande door L. P. W. de Graaff. Ellen Palmboom werpt licht op de stichting van het kapittel in de parochiekerk van Culemborg in 1421. F. Rikhof pakt in de omvangrijkste bijdrage van de bundel uitgebreid uit over twee geestelijken van het dekenaat Schieland die op 5 november 1563 in de Schiedamse parochiekerk met elkaar slaags waren geraakt. H. L. Ph. Leeuwenberg behandelt de stichting van de parochie Westmaas in de na de Elisabethsvloed van 1421 bedijkte en bewoonbaar gemaakte Hoekse Waard. R. Baetens stipt een paar aspecten aan van de relatie tussen Zeeland en Antwerpen in de reformatieperiode. Taeké Stol beschrijft een paar waterstaatkundige veranderingen in de Gelderse Vallei in de eerste helft van de achttiende eeuw.

Van geheel andere snit is de op een na omvangrijkste bijdrage van de bundel van Kees de Kruijter en Huib Uil over de uit Zierikzee afkomstige jonkheer Johan Louis de Jonge (1826-1887), die zich op allerlei maatschappelijke en kerkelijke terreinen heeft bewogen 'tussen Afscheiding en Doleantie', een door Dekker existentieel doorleefd belangstellingsveld.

Zonder meer kan worden geconcludeerd dat Dekkers onmiskenbare kwaliteiten als historicus in enkele bijdragen van deze bundel gelijkwaardig worden gerিপosteerd.

J. van Herwaarden

G. B. Leppink, met medewerking van R. C. M. Wientjes, *Het Sint-Catharinaegasthuis in Arnhem in de eerste vier eeuwen van zijn bestaan (1246-1636)* (Werken uitgegeven door Gelre XLVIII; Hilversum: Verloren, 1996, xx + 546 blz., ISBN 90 6550 281 5).

Een krappe 550 pagina's (inclusief register en vele bijlagen) telt het werk dat mevrouw Leppink wijdde aan het Sint-Catharinaegasthuis. In het slotwoord meent zij dat haar boek 'hopelijk voor menig een enig licht op tot dusverre onbekende feiten heeft geworpen'. Dat is een bescheiden wens, tekenend voor de terughoudendheid en voorzichtigheid waarmee Leppink in het hele boek te werk gaat. Per saldo echter heeft zij over een gasthuis waarvan slechts fragmenten van het in 1795 in alle woelingen grotendeels verdwenen archief beschikbaar zijn een veelomvattend boek geschreven. Het is ook niet haar eerste publicatie over het gasthuis. In 1983 verscheen *Uit de geschiedenis van de drie gasthuizen*. Na haar pensionering begon de auteur een onderzoek naar een zeventiende-eeuws 'kaartboek' met plattegronden van de landerijen van het Catharinaegasthuis, dat in 1988 verscheen. Acht jaar later, ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van de instelling waar het Catharinaegasthuis in opging, ligt er een beschrijving van vier eeuwen gasthuisgeschiedenis.

Het boek is systematisch van opzet. Op een overzicht van de eerste vermeldingen van het gasthuis in het midden van de dertiende eeuw volgt een uitweiding over de patroonheilige.